

نام اثر:

استادارخط و خوشنویسی مواد و رسانه‌های آموزشی- ترییتی

پدیدآورنده: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی (دقرتظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی)

مشخصات اثر:

- ۱- استادارخط و خوشنویسی مصوب یک صد و ششمین (۱۰۶) جلسه شورای هماهنگی علمی سازمان پژوهش و نشر مورخ ۱۳۹۵/۱۰/۲۲
- ۲- استادارخط و خوشنویسی در ۷ فصل و ۱۵ ویرگی مشترک و ۲۱ ویرگی اختصاصی تنظیم گردیده است.

نشانی: تهران - خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی) پلاک ۲۷۰

صندوق پستی: ۴۸۷۴/۱۵۸۷۵ - کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۳۵۹

تلفن: ۸۸۳۱۱۶۱-۹ و ۸۸۳۰۹۲۶۶-۸

www.rosdmdag.ir - oerpapmd@ medu.ir - www.oerp.medu.ir/oerpapmd

مقدمه:

خط، به عنوان یک رسانه مهم ارتباطی و عینی، در آموزش و پرورش جایگاه خاص و ممتازی دارد که فراتر از ابزار مادی صرف برای خواندن و نوشتن است و باید از حداکثر ظرفیت‌های کاربردی، هویتی، شخصیتی و زیبایی شناختی برخوردار باشد؛ به همین خاطر، طراحی و کاربرد قلم آموزشی مناسب، به ویژه در دوره اول ابتدایی که خط، به عنوان هم موضوع، هم هدف و هم وسیله آموزش مد نظر می‌باشد، اهمیتی مضاعف دارد و این مهم، می‌باید با رویکرد تلفیقی مبتنی بر تسهیل فرایند یاددهی-یادگیری، رعایت اصول بنیادین خط فارسی، پرورش حس زیبایی شناختی دانش آموزان و کمک به خوش خطی (دست خط) آنان صورت پذیرد؛ لذا باتوجه به اهمیت تعیین معیارها و ویژگی‌های قلم آموزشی و ضرورت وحدت نظر و اقدام هماهنگ کلیه عوامل مؤثر در مدیریت و برنامه‌ریزی تألیف و آماده‌سازی هنری مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی، تهیه، تدوین و اجرای «استاندارد خط و خوشنویسی» با اولویت ویژه در دستور کار سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی قرار گرفته است.

این سند که شامل هفت (۷) فصل، پانزده (۱۵) ویژگی مشترک و بیست و یک (۲۱) ویژگی اختصاصی است، در اجرای آیین‌نامه سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی (مواد و رسانه‌ها) مصوب هشت صد و بیست و هشتمین (۸۲۸) جلسه شورای عالی آموزش و پرورش، توسط «کمیته تخصصی خط و خوشنویسی» (موضوع آیین‌نامه مصوب ۹۴/۶/۱۰ شورای سیاست‌گذاری امور هنری سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی) تدوین شده و در تدوین آن، رعایت مبانی و اصول خط و خوشنویسی و رویکردها و جهت‌گیری‌های حوزه‌های تربیت و یادگیری برنامه درسی ملی و بهره‌گیری از تجربه‌های ارزشمند پیش-کسوتان مد نظر بوده است و پس از تأیید در شورای سیاست‌گذاری امور هنری سازمان، در یک صد و ششمین (۱۰۶) جلسه شورای هماهنگی علمی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی به تصویب رسیده و از تاریخ ابلاغ، لازم‌الاجرا می‌باشد.

۱- هدف و دامنه کاربرد:

هدف از تدوین این استاندارد، تعیین ویژگی ها و مشخصه های خط و خوشنویسی منابع آموزشی و تربیتی (مواد و رسانه ها) است؛ به نحوی که علاوه بر تسهیل فرایند یاددهی - یادگیری مؤثر و پایدار و کمک به خوش خطی (دست خط) دانش آموزان، موجب پرورش حس زیبایی شناختی و ارتقای تربیت هنری آنان گردد. این استاندارد، در منابع آموزشی و تربیتی (مواد و رسانه ها) که حسب تأیید سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، تولید و منتشر می شوند، کاربرد دارد.

۲- اصطلاحات و تعاریف:

در این استاندارد، اصطلاحات با تعاریف زیر به کار می روند:

۲-۱- **مبانی و اصول هنر خط و خوشنویسی:** به شناخت ویژگی ها و اصول عینی کاربست و ترکیب قواعد فراگیر خط و خوشنویسی اطلاق می شود. این قواعد، به طور کلی شامل: اصول^۱، نسبت، ترکیب و کرسی می باشند و با حالات و ترکیبات متفاوتی نظیر: هماهنگی، ریتم، توازن، تعادل و تقارن مورد استفاده قرار می گیرند.

۲-۲- **خوشنویسی** نمونه ای از نوشتار است که از نظر زیبایی، شکل حروف، تناسب و ترکیب بندی، از اصول و قواعد خاصی پیروی می کند؛ مانند: خط نستعلیق.

۲-۳- **خط نسخ:** خطی است که ویژگی ممتاز آن، رعایت تناسب هندسی دقیق، دارا بودن اعتدال و وضوح و سهولت فراگیری خواندن و نوشتن آن می باشد. در چهار ششم این خط، غلبه با حرکت مستقیم قلم (سطح) و در دو ششم آن، با حرکت دورانی (دور) قلم است.

۲-۴- **خط نستعلیق:** زیباترین و اصیل ترین خط تلفیقی ایرانی است که در نظام هندسی آن، حُسن تشکیل، تناسب، هماهنگی و استواری در حد کمال به هم آمیخته و از ویژگی های مهم آن، روانی و سرعت مناسب در

^۱ - در فرهنگ و سنت خط و خوشنویسی، دلالت بر «حُسن تشکیل» حروف مجرد (مفردات) و استحکام و اعتدال هندسی آن ها از حیث قوت، ضعف، سطح، دور، صعود، نزول، سواد و بیاض در حلقه ها و گره ها و ارسال دارد.

نگارش است. در پنج ششم این خط، غلبه با حرکت دورانی قلم (دور) و در یک ششم آن، با حرکت مستقیم قلم (سطح) می باشد.

۲-۵- خط تحریری نستعلیق: خطی ساده و کاربردی است که با حفظ اصول (به جز ضعف و قوت)، از خط نستعلیق استخراج شده و ابعاد و اندازه آن، با ضخامت نسبی قلم یک میلی متری قابل قیاس است و در این استاندارد، به اختصار، «خط تحریری» نامیده می شود.

۲-۶- خوشنویس حرفه‌ای: هنرمندی است که مرتبه هنری او، حداقل در سطوح «فوق ممتاز» یا «درجه ۱» هنر خوشنویسی تایید شده باشد و حداقل ده (۱۰) اثر خوشنویسی چاپ شده و تجربه شرکت در دو (۲) نمایشگاه خوشنویسی را داشته باشد.

۲-۷- دست خط: نمونه‌ای از نوشتار است که به طور معمول با مداد، خودکار و خودنویس نوشته می شود و الزاماً از نظر تناسب و ترکیب بندی، از قاعده خاصی پیروی نمی کند و با توجه به سلیقه شخصی و شخصیت نویسنده که خاص خود اوست، تحریر می شود.

۲-۸- قلم (font): مجموعه‌ای از شکل‌ها، شامل حروف الفبا، اعداد، اعراب و علامت‌های نشانه گذاری (Ding bat)، در یک اندازه و وزن مشخص است که بنا به حیطة کاربردی آن‌ها، در قالب‌های حروف چوبی، سربی یا دیجیتال ارائه می شود.

۲-۹- قلم‌های هم خانواده (family fonts): به زیرمجموعه‌های یک تایپ فیس^۲ که براساس وزن (نازک، متوسط، ضخیم، سیاه و ...)، حالت ایستاده یا مایل، فشرده و گسترده بودن و یا دسته‌بندی‌های دیگر که بنا به کاربردهای مختلف از روی تایپ فیس اصلی طراحی و مشتق می شوند، اطلاق می شود.

۲-۱۰- وزن قلم (Font weight): بعضی از فونت‌ها، صورت‌های مختلفی دارند که دارای ضخامت‌های متفاوتی هستند، این ضخامت، وزن قلم / فونت نامیده می شود.

۱- به مجموعه کاراکترهای یک الفبا، تایپ فیس (type face) گفته می شود که از نظر ترسیم و تناسب ها، از ساختار و طرحی مشابه، تبعیت می کنند.

۳- ساختار :

در این استاندارد، صفات عمومی و ویژگی های مشترک خط و خوشنویسی مورد استفاده در مواد و رسانه های آموزشی و تربیتی دوره ها و پایه های تحصیلی آموزش و پرورش، تحت عنوان «ویژگی های مشترک» و صفات متفاوت و ویژگی های متمایز آن ها، با عنوان «ویژگی های اختصاصی» طبقه بندی شده اند.

ویژگی های اختصاصی خط و خوشنویسی، با توجه به ویژگی ها و نیازهای گروه سنی دانش آموزان و ساختار نظام تحصیلی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران، در سطوح «پیش دبستانی و دوره اول ابتدایی»، «دوره دوم ابتدایی» و «دوره های اول و دوم متوسطه» دسته بندی شده اند. این ویژگی ها، مکمل ویژگی های مشترک هستند؛ به نحوی که هر متن نوشتاری، علاوه بر رعایت ویژگی های مشترک، باید واجد ویژگی های اختصاصی دوره تحصیلی مربوط نیز باشد.

۴- ویژگی های مشترک:

- ۴-۱- رعایت مبانی و اصول هنر خط و خوشنویسی؛
- ۴-۲- تناسب قلم (نوع، اندازه، وزن و ...) با ویژگی ها و نیازهای گروه سنی مخاطب و درک و فهم بصری آن ها؛
- ۴-۳- تناسب قلم با موضوع، اهداف و محتوای آموزشی و تربیتی؛
- ۴-۴- رعایت رویکرد تلفیقی مبتنی بر اصول درست خوانی، روان خوانی، درست نویسی و خوانانویسی؛
- ۴-۵- رعایت رویکرد و جهت گیری کلی ارتقای تدریجی حس زیبایی شناختی و تربیت هنری گروه های سنی مخاطب؛
- ۴-۶- استفاده از قلم / قلم های مصوب^۳ متناسب با گروه های سنی مخاطب و کاربرد و محتوای متن که حسب توافق و هماهنگی کمیته های تخصصی «گرافیک» و «خط و خوشنویسی» و نماینده تام الاختیار حوزه های تألیف کتاب درسی تصویب و ابلاغ می شود؛

۳- پس از طراحی و تأیید قلم های هم خانواده خاص آموزش و پرورش، با توجه به الزام استفاده از آن ها در مواد و منابع آموزشی و تربیتی، موضوع استفاده از قلم / قلم های مصوب و فرایند تصویب آن ها منتفی خواهد بود.

- ۷-۴- درست بودن شکل و ساختار حروف و کلمات براساس مبانی و اصول خطّ پایه قلم مورد استفاده؛
- ۸-۴- اولویت استفاده از قلم‌های هم خانواده در نگارش اجزای مختلف منابع آموزشی و تربیتی (متن، پانویس، عناوین اصلی و فرعی، تیترا، سرتیتر و ...)؛
- ۹-۴- خلاقیت و نوآوری در ترکیب‌بندی و آرایش حروف و کلمات، با رعایت مبانی و اصول نوشتاری خطّ پایه و ملاحظات گروه سنی مخاطب و محتوای آموزشی و تربیتی؛
- ۱۰-۴- فاصله‌گذاری یکسان بین حروف و کلمات (kerning) و فاصله‌گذاری یکنواخت و متناسب با مهارت خوانندگی گروه سنی مخاطب، میان سطرها (leading)؛
- ۱۱-۴- ایجاد تناسب بین پایه سطر (فاصله بین دو خط) با وزن و اندازه قلم (ضخامت قلم)؛
- ۱۲-۴- رعایت توالی در فرایند ترویج خط‌های تحریری و نستعلیق، متناسب با درک و فهم بصری گروه سنی مخاطب؛
- ۱۳-۴- تناسب نحوه، سطح و میزان استفاده از خط‌های تحریری و نستعلیق با مهارت خواندن و نوشتن و درک بصری گروه سنی مخاطب؛
- ۱۴-۴- نگارش عناوین، تیتراها و سرفصل‌های مواد آموزشی و تربیتی با قلم نستعلیق، به ویژه در کتاب‌های درسی که مضمون و محتوای آن‌ها با خطّ نستعلیق متناسب باشد؛
- ۱۵-۴- ویراستاری متون نگارش شده با قلم‌های تحریری و نستعلیق توسط خوشنویس حرفه‌ای.

۵- ویژگی های اختصاصی پیش دبستانی و دوره اول ابتدایی:

- ۱-۵ رعایت کرسی و خط زمینه و جاگذاری حروف و کلمات بر مبنای اصول زیبانویسی خط؛
- ۲-۵ استفاده از قلم واحد در نگارش مواد و منابع آموزشی و تربیتی پیش دبستانی و پایه اول ابتدایی؛
- ۳-۵ نگارش حکایت ها و قطعات ادبی و اشعار منابع آموزشی و تربیتی با قلم تحریری، به ویژه در کتاب های درسی فارسی، دینی و قرآن پایه های دوّم و سوّم؛
- ۴-۵ استفاده از قلم تحریری در تمرین های روخوانی و رونویسی حروف و کلمات کتاب های فارسی پایه های دوّم و سوّم ابتدایی؛
- ۵-۵ استفاده از قلم تحریری در تمرین های روخوانی و رونویسی جمله ها و عبارت های کوتاه یا یک بیت و مصرع شعر در کتاب های فارسی پایه سوّم ابتدایی.

۶- ویژگی های اختصاصی دوره دوّم ابتدایی:

- ۱-۶ نگارش اشعار منابع آموزشی و تربیتی با قلم نستعلیق، به ویژه در کتاب های درسی فارسی، دینی و قرآن؛
- ۲-۶ استفاده از قلم نستعلیق در تمرین های روخوانی حروف و کلمات کتاب های فارسی پایه چهارم؛
- ۳-۶ نگارش حکایت ها، قطعات و متون ادبی و تاریخی و تمرین های روخوانی و رونویسی کتاب های فارسی پایه چهارم ابتدایی با قلم تحریری؛
- ۴-۶ استفاده از قلم نستعلیق در تمرین های روخوانی جمله ها و عبارات کوتاه یا یک بیت و مصرع شعر در کتاب های فارسی پایه های پنجم و ششم؛
- ۵-۶ نگارش متون نثر کتاب های فارسی پایه های پنجم و ششم ابتدایی، با قلم تحریری؛
- ۶-۶ استفاده از کشیده نویسی در مفردات و ترکیب های دو حرفی، مانند: س - ت - حر - فر - سر؛
- ۷-۶ اجتناب از کشیده هایی که ایجاد دوگانگی در خواندن می کند، مانند: «جسم و جم»، «قسم و قم»؛
- ۸-۶ پرهیز از روی هم نویسی حروف و کلمات در سطرهای تحریری و نستعلیق.

۷- ویژگی های اختصاصی دوره های اول و دوم متوسطه:

- ۱-۷- نگارش متون نثر کتاب های فارسی و متن های ادبی و تاریخی سایر کتاب های درسی با قلم تحریری؛
- ۲-۷- نگارش خوانای حکایت ها و قطعات ادبی و اشعار منابع آموزشی و تربیتی با قلم نستعلیق به ویژه در کتاب های فارسی، دینی و قرآن؛
- ۳-۷- استفاده از قلم نستعلیق در تمرین های روخوانی قطعات کوتاه ادبی و تاریخی؛
- ۴-۷- نگارش محدود اشعار کلاسیک با خط شکسته نستعلیق خوانا در پایه های یازدهم و دوازدهم دوره متوسطه؛
- ۵-۷- استفاده مناسب از آثار هنری مشاهیر خوشنویسی در منابع آموزشی و تربیتی دوره دوم متوسطه؛
- ۶-۷- بلامانع بودن استفاده از سیاه مشق و نقاشی خط اشعار مشاهیر ادبی در پایه یازدهم و به ویژه در پایه دوازدهم دوره متوسطه؛
- ۷-۷- استفاده از کشیده های متداول در کلمات سه حرفی و بیشتر، مانند: «پیش، جمع، رسید» و «بیند»؛
- ۸-۷- استفاده از کلّ کشیده ها و نیم کشیده های معمول و مناسب نستعلیق در اشعار و قطعات ادبی، مانند: «استاد، گفتند» و «نشسته».